

György Konrád Helsingissä ja Turussa 1.-5.10.2004

Yksi Unkarin tunnetuimpia kirjailijoita, György Konrád (s. 1933) vieraili Suomessa lokakuun alussa. Samaan aikaan Tammen klassikkopokkarisarjassa julkaisiin uudelleen Konrádin ehkä tunnetuin teos *Vierailija*.

György Konrád esiintyi vierailunsa aikana Helsingissä, Sibelius-Akatemiassa pidetyssä seminaarissa *Luova kulttuuri – luova talous*. Seminaarissa Konrád puhui eurooppalaisesta kulttuuri-identiteetistä Jörn Donnerin haastattelemana. *Luova kulttuuri – luova talous* -seminaarin olivat järjestäneet yhteistyössä Unkarin, Italian ja Saksan kulttuurikeskukset, jotka näin halusivat osallistua Suomessa käytävään kulttuurivientiä koskevaan keskusteluun.

György Konrád vieraili myös Helsingin Akateemisen kirjakaupan kohtaamispaikalla Jörn Donnerin haastateltavana sekä Turun kirjamesseilla. Messeilla Konrád esiintyi kansainvälisen kääntäjäpäivän tapahtumassa, jossa häntä haastatteli Olli Arrakoski. Keskustelun aiheena olivat vanhan Euroopan intellektuellit.

György Konrád on Unkarin kansainvälisesti tunnetuimpia kirjailijoita ja merkittävä kulttuuripersoonana. Ennen kirjailijanuran alkua Konrád työskenteli mm. lastensuojeluvalvojana ja sosiologian tutkijana Budapestissä. Hänen ensimmäinen romaanssa *Vierailija* ilmestyi Unkarissa 1969. Romaani aiheutti ilmestyessään paljon keskustelua ja oli syynä siihen, että Konrád oli kotimaassaan pitkään julkaisukiellossa ja välillä vankilassakin. Samaan aikaan hänelle kuitenkin myönnettiin lukuisia ulkomaisia palkintoja ja stipendejä. Vuonna 1990 hänet valittiin kansainvälisen PEN-klubin puheenjohtajaksi, ja 1991

hän sai Saksan kirjakauppiaiden rauhanpalkinnon. Konrád mainitaan jatkuvasti myös Nobel-ehdokkaana. Hän toimi pitkään Berliinin taideakatemian johtajana. Konrádilta on *Vierailijan* lisäksi suomennettu teokset *Häirikkö*, *Pidot puutarhassa* sekä *Kivikello*.

György Konrádin vuonna 1969 julkaistu esikoisteos *Vierailija* kuvaa Unkarin pääkaupunkia Budapestiä 1960-luvulla, sosialismin aikaan. Pääosassa on yksittäisen ihmisen – budapestiläisen sosiaalityöntekijän ja valtion virkamiehen – näkökulma. Miehen joka elää kahdessa eri maailmassa: toisessa hän näkee työnsä ja sosiaaliviraston asiakkaiden kautta yhteiskunnan kurjuuden, toisessa hän elää hyvinvoinnin turvaamana.

Konrádin teoksesta voidaan yksittäisen ihmisen näkökulman kautta tulkita yhteiskunnallista tilannetta 1960-luvun Unkarissa. 1960-luku oli erittäin tärkeä murrosvaihe Unkarissa. Silloin kehityi erilainen, muita itä-blokin maita ”länsimaisempi” sosialismi, jota Unkarissa on kutsuttu myös nimellä gulassikommunismi tai pehmeä diktatuuri. Tämän gulassikommunismista taustalta löytyy vuoden 1956 kansannousu, jonka sosialistinen puolue kukisti kovalla kädellä. 1960-luvulle tultaessa kansannousun muisto oli yhä avoin haava unkarilaisten mielissä. Sosialistipuolueen johtajat pyrkivät vuonna 1956 Unkarin Sosialistisen Työnväenpuolueen johtoon nousseen János Kádárin johdolla laastaroimaan kansannousun jättämää haavaa luomalla yhteiskunnan, jossa virallisessa järjestelmässä eläville ja periaatteessa yksipuoluejärjestelmään taipuville unkarilaisille luotiin vapauksia niin henkisellä kuin

taloudellisella puolella. Palkkoja nostettiin, yhteiskuntaan luotiin lisää palveluita, puolue hellitti puristuksensa monista yhteiskunnallisista elimistä, koulu, kulttuuri ja tiede itsenäistyivät. Yhteiskunta yhtenäistyi ja tasapuolistui ainakin näennäisesti. Yli 30 vuotta sosialistipuolueen johdossa vaikuttanut Kádár oli tämän gulassikommunismien henkilöitymä unkarilaisten silmissä koko valtakautensa ajan ja on sitä vieläkin. Kádárin aikaan pyrittiinkin takaamaan jokaiselle sosialismin ruodussa pysyvälle työpaikka ja toimeentulo. Näin kyettiin pitämään yhteiskunnallinen tilanne vakaana ja ihmiset tyytyväisinä.

Tavoitteena oli, että ihmiset tukeutuisivat järjestelmään tottumuksen voimasta. 1960-luvulla sosialismiin ei tarvinnut uskoa eikä puolueen jäsenkirjaakaan tarvinnut välttämättä omistaa, kunhan eli ja toimi sosialistipuolueen normien mukaan. Sosialistisen puolueen henkeä kuvastikin lause: ”Se, joka ei ole meitä vastaan, on meidän puolellamme”. Juuri tätä yhteiskunnallisen tottumuksen voimaa ja siitä irtautumisen vaikeutta Konrád kuvaa kirjassaan. Teoksessa piirretään tarkka ero virallisessa puolueyhteiskunnassa elävien ja järjestelmän ulkopuolella olevien välille. Teoksessa tämä ero näkyy jo kertoja-minän elämässä. Hänellä on toimeentulo, työpaikka, mukava asunto sekä rakastava perhe. Samalla hän kuitenkin kokee työnsä kautta yhteiskunnan ulkopuolelle jääneiden ongelmat, kurjuuden ja väkivallan.

Konrád tuo esiin ihmisluonnon pahimmat piirteet sosiaaliviraston asiakkaiden kautta. Synkät puolet, kuten henkinen kurjuus, väkivalta, insesti ja pedofilia, tulevat esiin vähäeleisesti mutta ahdistavan tarkkaan kuvattuna. Teoksesta voi myös nähdä silloisen unkarilaisen yhteiskunnan välinpitämättömyyden yksi-

löstä, joka ei kuulu tai jonka ei haluta kuuluvan virallisen puoluejärjestelmän piiriin. György Konrád itse työskenteli sosiaalityössä 1960-luvun Budapestissä, joten ainakin osaksi *Vierailijan* kertoja-minän kertomukset perustuvat myös kirjailijan omaan kokemukseen. Sosiaalivirkailijana toimiva kertoja toimii objektiivisesti asiakkaitensa parissa, ylittämättä toimivaltaansa ja vaikuttamalla vain sen verran kuin hänen virkansa puolesta täytyy. Konrád kuvaa sosialistisen tukiverkon ulkopuolelle jääneiden ihmisten kärsimyksiä puistattavan tarkasti. Kertoja-minä havainnoi joka päivä näkemiänsä kärsimyksiä objektiivisesti ja oman virkavaltansa rajat tietäen. Tämä suhtautumistapa heijastaa laajemminkin sosialistista järjestelmää vastaan kapinoivien ja järjestelmässä elävien suhtautumista toisiinsa Unkarissa 1960-luvulla, jolloin monilla unkarilaisilla toiveena oli toimeentulon hankkiminen sekä rauhassa eläminen ja seksortoitosten vuosien unohtaminen.

Konrádin teoksen edetessä kertojasta yllättäen tuleekin itsestään asiakas ja sosiaalivirkailijan käynnin kohde. Kertoja tekee poikkeuksen työnsä säännöistä ja asettuu erään asiakkaansa vammaisen lapsen hoitajaksi eikä luovutakaan lasta pois niin kuin virka vaatimana. Vammaisen lapsi on vajaamielinen ja omassa maailmassaan elävä villi, josta tulee kertojalle erilaisen elämän symboli. Ottaessaan lapsen hoitoonsa kertoja uhmaa omaa turvallista olemassaoloaan, toimeentuloaan ja asemaansa yhteiskunnan turvarenkaan sisäpuolella. Kun kertoja joutuu itse kokijaksi kapinoimalla yhteiskunnan ja oman työnsä sääntöjä vastaan, hän samalla jättäytyy yhteiskunnan ulkopuolelle.

Loppujen lopuksi kertoja ei kuitenkaan pysty irtautumaan

ympäröivästä yhteiskunnasta vaan huomaa imeytyvänsä takaisin ahdistavan mutta turvallisen järjestelmän hoivaan. Nämä tunteukset olivat yleisiä 1960-luvulla Unkarissa. Vuoden 1956 kansanousu oli vielä tuoreessa muistissa kuten myös puoluejohtaja Kádárin toimeenpanema ankara kurinpalautus, jonka seurauksena kymmeniä tuhansia kansalaisia tuomittiin kuolemaan, vankilaan tai internettiin. Tuomioita jaettiin usein nimettömien ilmiantojen perusteella. Monet tunsivat olonsa turvattomaksi pitkään, ja vielä 1960-luvullakin nimettömästä ilmiannosta saattoi seurata vankila, työn menetys ja sosialistisen järjestelmän ulkopuolelle jääminen. Toisaalta gulassikommunismi palkitsi turvallisuudella ja kasvavalla hyvinvoinnilla niitä kansalaisia, jotka elivät elämänsä tyytyväisenä.

Vierailija kertoo myös ajasta, jolloin suhdeverkoston muodostuminen merkitsi yhteiskunnan toimimista yksilön kannalta. 1960-luvulla ja sen jälkeenkin – sosialismin murtumiseen asti – juuri suhdeverkoston toimiminen takasi työpaikan, asunnon ja järjestelmän toimimisen. Kertojan sosiaalityöntekijän ominaisuudessa tapaamat ihmiset ovat ilman tätä suhteiden turvaverkkoa ja ilman yhteiskunnan suomaa turvaa. He eivät saa erikoiskohdeltua edes syvimmissä vaikeuksissaan, vaan sosiaalivirastossa heitä kohdellaan kuin liukuhihnalta. Kertoja itse herää tähän kohteluun vasta huomattessaan olevansa itse autettavana menetettyään yhteiskunnallisen statuksensa.

Teoksessa tulee esiin myös vähäeleisen elävästi Budapestin tila ja se mihin toinen maailmansota ja kansanousu olivat kaupungin saattaneet. 1960-luvulta lähtien kaupungissa rakennettiin yhä enemmän modernein mukavuuksin varustettuja asuntoja

sekä luotiin täysin uusi rakentamistapa, elementtitalot. Samalla kaupunkikuvaa uudistettiin myös korjaamalla vanhoja rakennuksia. Nämä uudistukset painoutuivat paremmille kaupunkialueille, kun köyhät ja huonomaineiset kaupunginosat saivat kärsiä rähjäisyydestä paljon pidempään. *Vierailijan* kertoja kulkee näitä rappion leimaamia katuja, näkee historian tuhot ja ihmisten välinpitämättömyyden niitä kohtaan. Tämä myös heijastaa järjestelmän ulkopuolelle jätettyjen yksilöiden kurjuutta. Konrád kuvaa kaduilla virtavaa elämää, sosiaaliviraston asiakkaiden vaihtuvia iloja ja suruja, joihin kertoja päivittäin törmää.

György Konrád kertoo *Vierailija*-teoksessaan yksittäisen ihmisen yrityksestä pyristellä irti sosialistisen systeemin puristuksesta ja taipumisesta takaisin systeemin tiukkaan ja turvallisen syliin. Vakiintuneiden olojen murtaminen on kertojalle vaikeampaa kuin hän luulikaan, sillä turvallisuus ja elämän jokapäiväisyys merkitseekin ihmiselle enemmän kuin hän saattoi kuvitella. Teoksessa puntaroidaan ihmisen tottumista turvallisuuteen ja siitä irrottautumisen vaikeutta. Miten pitkälle ihminen on valmis riskeeraamaan oman turvallisuutensa toisen takia? Ja mistä ihminen on valmis luopumaan? Yksilön näkökulman lisäksi Konrádin teos heijastaa silloista unkarilaista yhteiskuntaa – näennäistä tasavertaisuutta ja turvallisuuden verkkoa, josta kuitenkin oli helppo pudota pois. *Vierailijassa* kertoja lopulta hyväksyy ihmisen haluttomuuden muutoksiin. Lopulta kertojakin palaa takaisin omaan pieneen rooliinsa yhteiskunnan osana.

Anikó Lehtinen